

بررسی اثر نوع مالکیت بر عملکرد شرکتها (تجربه خصوصی سازی در ایران)

حسن قالیباف اصل * - فائزه رنجبر درگاه **

تاریخ دریافت مقاله: ۸۴/۵/۱

تاریخ تایید نهایی: ۸۴/۷/۱۶

چکیده

خصوصی سازی فرآیندی اجرایی، مالی و حقوقی است که دولت‌ها در بسیاری از کشورها برای انجام اصلاحات در اقتصاد و نظام اداری کشور اجرا می‌کنند. این تحقیق به دنبال ارزیابی اثر خصوصی سازی بر عملکرد شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی و عمومی در ایران است. تا بهبود عملکرد شرکت‌ها در دوره بعد از واگذاری نسبت به قبل از آن و اثر انواع مالکیت‌های متفاوت (خصوصی و عمومی) در دوره بعد از واگذاری بر روی عملکرد شرکت‌های واگذار شده، بررسی شود، به گونه‌ای که مشخص شود کدام نوع مالکیت خصوصی و یا عمومی در دوره بعد از واگذاری بهتر عمل کرده است. با استفاده از اطلاعات مالی مربوط به ۱۸ شرکت (۸ شرکت واگذار شده به بخش خصوصی و ۱۰ شرکت واگذار شده به بخش عمومی) که طی سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ واگذار شده‌اند، عملکرد سه سال قبل و بعد از واگذاری، شرکت‌های دو گروه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها نشان می‌دهد، اگر چه عملکرد شرکت‌ها بعد از واگذاری بهبود یافته است اما از نظر آماری تفاوت معنی داری بین عملکرد شرکت‌ها قبل و بعد از واگذاری مشاهده نمی‌شود. همچنین بین عملکرد شرکت‌های واگذار شده به بخش‌های خصوصی و عمومی در دوره بعد از واگذاری تفاوت معنی داری وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: خصوصی سازی، مالکیت، بخش دولتی، بخش خصوصی، بخش عمومی

* استادیار دانشکده علوم انسانی گروه مدیریت دانشگاه الزهرا
** دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی با گرایش مالی دانشگاه الزهرا

مقدمه

در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ به‌ویژه در کشورهای جهان سوم، اقتصاد دولتی بر اقتصاد غیردولتی ترجیح داده می‌شد و این امر ناشی از این باور بود که در صورت دخالت هر چه بیشتر دولت، امکان تولید و توزیع کالاها و خدمات به‌صورت انبوه و با قیمت‌های پایین‌تر و اشتغال در سطح بالاتر فراهم می‌شود و بی‌عدالتی که به‌صورت نابرابری در آمد و ثروت متجلی شده بود، کم‌تر می‌شود.

به تدریج با گسترش دامنه فعالیت‌ها، مشکلاتی نظیر بوروکراسی شدید، ضعف سیستم مدیریتی، فقدان سیستم مناسب ارزیابی و حسابرسی، فقدان انگیزه کاری، تعدد در اهداف، استفاده نامطلوب از انحصارات و حمایت‌های غیرکارا باعث شد که طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ عدم کارایی بر فعالیت‌های اقتصادی دولت حاکم شود و موجب عدم موفقیت دولت در تحقق اهداف شود. این مشکلات باعث شد که گرایش به سوی سازوکار خود سامان بخش بازار و انجام سیاست‌های آزادسازی، مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی همراه با واگذاری مالکیت و مدیریت به‌عنوان راهبردهای عقلایی در جهت مقابله با مسائل و مشکلات اقتصادی و افزایش کارایی به‌طور وسیعی مورد حمایت دولت‌ها قرار گیرد.

از مهم‌ترین اهداف خصوصی‌سازی می‌توان افزایش کارایی، کاهش حوزه فعالیت بخش دولتی، کاهش کسر بودجه، مقررات‌زدایی، افزایش رقابت، توزیع مناسب درآمدها و تامین منافع مصرف‌کنندگان را نام برد.

خصوصی‌سازی از جمله سیاست‌های اقتصادی است که در دو دهه اخیر مورد توجه اغلب سیاست‌گذاران در کشورهای مختلف بوده است. این موضوع اختصاص به کشورهای بلوک شرق سابق (اقتصادهای سوسیالیستی) ندارد، بلکه طیف وسیعی از کشورهای سرمایه‌داری را نیز شامل می‌شود.

موضوع خصوصی‌سازی و واگذاری شرکت‌هایی که تحت مالکیت دولت قرار دارند به بخش خصوصی، یکی از مسائل بااهمیت و روز اقتصاد ایران نیز است.

ادبیات موضوع

ایده اصلی در تفکر خصوصی‌سازی این است که فضای رقابت و نظام حاکم بر بازار، بنگاه‌ها و واحدهای خصوصی را مجبور می‌سازد تا عملکرد کاراتری داشته باشند. بر پایه

این ایده، تعاریف و نظریه‌های متعددی که در برگیرنده ابعاد و اهداف مختلف خصوصی‌سازی است، ارایه شده است. [۷]

بیس لی و لیتل چایلد^۱ معتقدند خصوصی‌سازی روشی است برای بهبود عملکرد فعالیت‌های اقتصادی از طریق افزایش نیروهای بازار، در صورتی که حداقل ۵۰ درصد سهام آن‌ها به بخش خصوصی واگذار شود. ولجانوسکی^۲ خصوصی‌سازی را به معنای انجام فعالیت‌های اقتصادی توسط بخش خصوصی یا انتقال مالکیت دارایی‌ها به بخش خصوصی می‌داند.

شوارتز^۳ تعریف خصوصی‌سازی را برای کشورهای با اقتصاد متمرکز بسیار فراتر از انتقال مالکیت و تعدیل در مقررات می‌داند و می‌گوید «خصوصی‌سازی» به معنی به وجود آوردن نظام جدید بر اساس بازار و در نتیجه دگرگونی و تحول در ابعاد مختلف اقتصادی است.

بس^۴ خصوصی‌سازی را نشانه تعالی تفکر سرمایه‌داری و اعتماد به کارایی بازار در مقابل عدم اطمینان به کارایی بخش دولتی بیان می‌کند.

خصوصی‌سازی اصطلاحی فراگیر و متنوع است که به واگذاری، کنترل عملیاتی و یا مالی موسسات در مالکیت دولت به بخش خصوصی اشاره می‌کند، یا به عبارت دیگر خصوصی‌سازی حذف هر نوع کنترل و دخالت در برقراری سازوکار عرضه و تقاضا است [۴]. طی تحقیقات بانک جهانی مشاهده شده، نرخ‌های بازده سهام سرمایه‌گذاری شده در صنایع دولتی حدود یک سوم آن‌ها در صنایع بخش خصوصی کشورها است، به عبارت دیگر مالکیت خصوصی در کل منجر به عملکرد بالاتر در هر دو جنبه متغیرهای کیفی و اقتصادی در مقایسه با مالکیت دولتی خواهد شد [۱۳].

تحقیقات دانشگاهی بسیاری در رابطه با اثر خصوصی‌سازی بر عملکرد شرکت‌ها انجام شده است. بسیاری از مطالعات انجام شده به مقایسه عملکرد قبل و بعد از واگذاری شرکت‌های دولتی پرداخته‌اند. نتایج این تحقیقات نشان می‌دهد که به طور کلی خصوصی‌سازی منجر به افزایش قابل توجه سودآوری، کارایی، بازده و سود سهام

1. Beesly and Little child
 2. Veljanovski
 3. Gerd Shwartz
 4. Dietter Bos

پرداختی می شود.

مالکیت از معدود مباحثی است که کم تر مورد بحث قرار می گیرد ولی بیشترین تاثیر را بر شبکه تصمیم گیری دارد. به ویژه آن که آثار جانبی مالکیت بر ساختار، در دراز مدت بر موضوع تحول و نوآوری یا حجم ابداعات و اختراعات تاثیر دارد و ارزیابی مثبت یا منفی بودن عملکرد نیز تحت تاثیر نظام ارزش ها و باورهای فرهنگی مردم قرار می گیرد [۵].

مطالعات تجربی محدودی به اثر نوع مالکیت های مختلف پس از واگذاری بر عملکرد شرکت ها توجه کرده اند که در زیر به برخی از آن ها اشاره می شود.

باربریز^۱ بویکو^۲ و شلیفر^۳ و تسوکانوا^۴ در سال ۱۹۹۶ تغییرات عملکرد در ۴۵۲ شرکت خصوصی شده روسی را بررسی کردند و دریافتند که تغییرات در سبک مدیریت و مالکیت به حداکثرسازی ارزش منجر می شود [۹].

توبینز کیو ایرل^۵ در سال ۱۹۹۸ اثر ساختار مالکیت بر عملکرد تولید شرکت های صنعتی روسی را بررسی کرد و اثر مثبت مالکیت خصوصی نسبت به مالکیت دولتی بر تولید کارگران را مشاهده کرد، وی دریافت که بیشتر این تغییرات به دلیل اثرات مثبت مدیریتی و مالکیت کارکنان است [۱۱].

کوسندآ و اسوجنار^۷ در سال ۲۰۰۲ به مطالعه اثر مالکیت بر عملکرد شرکت ها در برنامه گسترده خصوصی سازی در جمهوری چک پرداختند و اثر انواع مختلف مالکیت و میزان تمرکز مالکیت را در دوره بعد از واگذاری مورد بررسی قرار دادند. متغیرهایی که مورد بررسی قرار گرفتند، عبارتند از: سود عملیاتی، درآمد فروش، هزینه نیروی کار، نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام. نتایج تحقیق آن ها بیان گر آن است که در دوره پس از واگذاری، مالکیت خصوصی به نسبت مالکیت دولتی به عملکرد بالاتر دست می یابد، به عبارتی مالکیت خصوصی عملکرد بهتر و یا در برخی موارد عملکرد همسان در مقایسه با مالکیت متمرکز در دست دولت دارد [۱۲].

-
1. Barberies
 2. Boycko
 3. shleifer
 4. Tsukanova
 5. Tobin s q.Earle
 6. Kocenda
 7. Svejnar

محمد عمران^۱ نیز در سال ۲۰۰۳ به مطالعه در رابطه با خصوصی سازی پرداخت و اثر ساختار مالکیت بر عملکرد شرکت‌های واگذار شده را مورد بررسی قرار داد تا مشخص شود چه نوع مالکیتی در دوره بعد از واگذاری بر روی عملکرد اثر مثبت دارد. وی اطلاعات مالی دو سال قبل و بعد از واگذاری خصوصی سازی شرکت‌ها را مورد تجزیه و تحلیل و بررسی قرار داد.

متغیرهای مورد بررسی در تحقیق وی عبارتند از: نسبت‌های سودآوری (سود قبل از بهره و مالیات، ROE، ROA، ROS)، کارایی عملیاتی، هزینه سرمایه، بازده، اشتغال، نسبت اهرمی، سود تقسیمی و ریسک.

از نتایج حاصل از تحقیق بهبود قابل توجهی در سودآوری، کارایی عملیاتی و سود سهام و برعکس کاهش قابل توجهی در سطح اشتغال کارکنان، بدهی و ریسک مشاهده شد و به طور کلی نتایج، بهبود قابل توجهی را نشان دادند.

هم چنین مشاهده شد که شرکت‌های واگذار شده به کارکنان و اشخاص خاص نسبت به شرکت‌های واگذار شده از طریق بورس، بعد از واگذاری، عملکرد بهتری را نشان می‌دهند [۱۴].

تاریخچه خصوصی سازی در ایران

سیاست خصوصی سازی در ایران با تصویب قانون برنامه اول توسعه کشور مطرح شد. تبصره ۳۲ قانون برنامه اول توسعه کشور اهداف، سیاست‌ها و خط مشی‌هایی را مطرح می‌کرد که در برنامه اول به طور مشخص حضور فعال تر بخش‌های غیردولتی را در اقتصاد مورد توجه قرار داد. بعد از تصویب قانون طی بند ۳ مصوبه هیات وزیران مورخ ۱۳۷۰/۲/۲۹ مقرر شد ۳۳ درصد سهام متعلق به دولت، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی با قیمت‌های ترجیحی به کارگران و کارمندان واحدهای تولیدی واگذار شود. سپس قانون نحوه واگذاری سهام متعلق به دولت، به ایثارگران و کارگران مصوب ۷۳/۵/۱۲ در دستور کار دولت قرار گرفت که طبق مفاد قانون مصوب، دولت در فروش سهام باید ۵۷ درصد سهام قابل واگذاری را به ایثارگران واگذار می‌کرد. تبصره ۳۵ قوانین بودجه سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ کل کشور از آخرین حلقه‌های مجموعه قوانین و مقررات مرتبط با

1. Mohammad omran

خصوصی سازی است که تا قبل از برنامه سوم توسعه از تصویب مراجع ذی ربط گذشته است [۴].

واگذاری شرکت‌ها و موسسات دولتی از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۱ طی ۴ دوره صورت گرفت که ۱۴/۷ درصد آن در دوره اول (۷۳-۱۳۷۰)، ۱۵/۳ درصد در دوره دوم (۷۶-۱۳۷۴)، ۴/۴۱ درصد در دوره سوم (۷۹-۱۳۷۷) و ۶/۲۸ درصد در دوره چهارم (۸۱-۱۳۸۰) بوده است.

عمده واگذاری‌ها از طریق بورس انجام شده و شرکت‌های مادر تخصصی همانند سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، سازمان صنایع ملی ایران، بانک صنعت و معدن و شرکت‌هایی نظیر سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران و ساتکاب از جمله واگذارکنندگان سهام بخش دولتی بوده‌اند.

به طوری که در نگاره شماره (۱) مشاهده می‌شود روش‌های خصوصی سازی در کشور در فاصله سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۰ شامل روش فروش سهام موسسات دولتی در بورس اوراق بهادار تهران، فروش سهام شرکت به کارکنان و مدیریت که اغلب از طریق سازمان گسترش مالکیت واحدهای تولیدی انجام می‌شد، روش مذاکره و مزایده مستقیم بود. از سال ۱۳۷۷ روش مذاکره به دلایل مختلف از جمله عدم شفافیت در قیمت گذاری حذف شد و در روش خصوصی سازی از طریق بورس و مزایده مورد توجه قرار گرفت.

قانون برنامه سوم توسعه به‌عنوان اولین مجموعه یکپارچه، برنامه خصوصی سازی را در فصل سوم خود ترسیم کرد و بر این اساس هیئت وزیران و هیئت عالی واگذاری به‌عنوان نهادهای سیاست‌گذار در برنامه خصوصی سازی و سازمان خصوصی سازی و شرکت‌های مادر تخصصی به‌عنوان عوامل اجرایی تعریف شدند. از نکات برجسته فصل سوم قانون برنامه سوم توسعه پیش‌بینی و ایجاد یک سازمان مستقل و متولی برای واگذاری سهام شرکت‌های دولتی است و در همین زمینه سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی به‌عنوان سازمان خصوصی سازی تغییر نام داد. طبق مقررات مربوط سازمان خصوصی سازی وکالت فروش سهام شرکت‌های دولتی را از شرکت مادر تخصصی می‌پذیرد، این وکالت برای مدت ۶ ماه معتبر است و در صورت عدم فروش سهام مراتب باید به هیئت عالی واگذاری گزارش شود. سازمان خصوصی سازی با توجه به وضعیت بازار، آگهی فروش سهام را در جراید منتشر می‌کند و بر اساس تعرفه مربوط، حق الوکاله فروش را از شرکت مادر تخصصی دریافت می‌کند.

در سال ۱۳۸۰ بر اساس تصویب‌نامه هیئت وزیران، سازمان خصوصی‌سازی افزون بر انجام وظایف محوله برای واگذاری سهام شرکت‌های دولتی، خود به‌عنوان یک شرکت مادر تخصصی تعیین شد تا نسبت به عرضه و فروش سهام خود در شرکت‌های دولتی نیز اقدام کند [۶].

نگاره ۱. عملکرد ۱۲ ساله خصوصی‌سازی دولت ایران (میلیارد ریال)

سال	سازمان گسترش و توسعه صنایع ایران			سازمان صنایع ملی ایران			سازمان خصوصی‌سازی		کل
	بهره	مزایده	مذاکره	بهره	مزایده	مذاکره	بهره	مزایده	
۱۳۷۰	۲۹/۷	-	۴/۹	۱۹۷/۱	۱۸/۲	۹/۷	۶/۰	-	۲۶۵/۶
۱۳۷۱	۴۱/۳	۴/۶	۴۹/۳	۷۶/۷	۴۲/۵	۲۱/۸	۲/۶	-	۲۳۸/۸
۱۳۷۲	۸۰/۳	۲۷/۲	۱۱/۵	۹۱/۲	۱۱/۴	۶۳/۸	۲/۲	-	۲۸۷/۶
۱۳۷۳	۱۱۰/۸	۰/۵	۲/۲	۱۴۵/۰	۱۲۶/۲	۵۳۱/۰	۸/۰	-	۹۲۳/۷
جمع	۲۶۲/۱	۳۲/۳	۶۷/۹	۵۱۰/۰	۱۹۸/۳	۶۲۶/۳	۱۸/۸	-	۱۷۱۵/۷
۱۳۷۴	۱۱۰/۶	-	۱۶۴/۴	۴۷/۰	-	۳۸/۰	۱۵۶/۳	-	۵۱۶/۳
۱۳۷۵	۷۳۹/۴	۳/۸	۷/۳	۷۱/۰	۵/۰	۱۳۴/۰	۱۳۰/۵	-	۱۰۹۱/۰
۱۳۷۶	۵۸/۰	۹/۳	۱/۵	-	۱۱/۰	۳۶/۰	۵۷/۶	-	۱۷۳/۴
جمع	۹۰۸/۰	۱۳/۱	۱۷۳/۲	۱۱۸/۰	۱۶/۰	۲۰۸/۰	۳۴۴/۴	-	۱۷۸۰/۷
۱۳۷۷	۵۵۷/۰	۱۸/۷	-	۱۳۰/۳	-	-	۵۶/۰	-	۷۶۲/۰
۱۳۷۸	۱۷۹۹/۱	۲۰۸/۷	-	۱۷۷/۷	۶۵/۵	-	۹۷/۰	-	۲۳۴۸/۰
۱۳۷۹	۱۲۱۵/۰	۲۰/۰	-	۱۰۵/۴	۵۱/۰	-	۲۱۷/۰	-	۱۷۲۲/۳
جمع	۳۵۷۱/۱	۲۴۷/۴	-	۴۱۳/۴	۱۱۶/۵	-	۳۷۰/۰	-	۴۸۳۲/۳
۱۳۸۰	-	-	-	-	-	-	۲۰/۱	-	۲۰/۱
۱۳۸۱	۸۹۰/۰	-	-	-	-	-	۹۵۰/۲	۰/۱	۳۱۳۱/۲
جمع	۸۹۰/۰	-	-	-	-	-	۱۱۵۱/۲	۰/۱	۳۳۳۲/۲
کل	۵۶۳۱/۲	۲۹۲/۸	۲۴۱/۱	۱۰۴۱/۴	۳۳۰/۸	۸۳۴/۳	۱۸۸۴/۴	۰/۱	۱۱۶۶۰/۹

نتایج بررسی عملکرد سازمان خصوصی‌سازی در ارتباط با تعداد شرکت‌های فروش رفته بر اساس شرکت‌های مادر تخصصی، بر اساس نگاره شماره (۲) قابل بررسی است.

نگاره ۲. خلاصه عملکرد سازمان خصوصی سازی بر اساس تعداد شرکت های فروش رفته به تفکیک شرکت های مادر تخصصی (۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳)

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	شرکت مادر تخصصی
	۱۱	۳۶	۲۶	۸۷	سازمان خصوصی سازی
	-	۵	۱۲	۱۶	سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران
	-	۱	-	-	شرکت شهرک های صنعتی ایران
	-	-	-	۳	شرکت مخابرات ایران
	-	۲	۶	۷	سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران
	-	-	۱۲	۴۲	ساتکاب
	-	-	۳	۱	شرکت ملی صنایع پتروشیمی
	-	-	-	۱	شرکت خدمات کشاورزی
	-	-	-	۱	شرکت بازرگانی دولتی ایران
	۱۱	۴۴	۵۹	۱۵۸	جمع شرکت های فروش رفته

فرضیه های پژوهش

فرضیه اول: واگذاری شرکت های دولتی به بخش خصوصی موجب بهبود عملکرد آنها می شود.

فرضیه دوم: واگذاری شرکت های دولتی به بخش عمومی موجب بهبود عملکرد آنها می شود.

فرضیه سوم: عملکرد در شرکت های واگذار شده به بخش خصوصی با عملکرد شرکت های واگذار شده به بخش عمومی تفاوت معنی دار ندارد.

روش تحقیق

جامعه آماری، نمونه ها و روش نمونه گیری

جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه شرکت های پذیرفته شده در سازمان بورس اوراق بهادار تهران است که پس از انقلاب اسلامی در طول سال های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ حداقل ۵۱ درصد سهام شان از بخش دولتی به بخش های خصوصی و عمومی واگذار شده است. روش نمونه گیری مورد استفاده در تحقیق، روش قضاوتی است. معیار قضاوت بر اساس واگذاری حداقل ۵۱ درصد از سهام شرکت فقط از بخش دولتی به بخش های خصوصی و

عمومی است، با توجه به محدود بودن شرکت‌هایی که از بخش دولتی به بخش خصوصی واگذار شده‌اند، سعی شده است از شرکت‌های واگذار شده به بخش عمومی در صنایع مشابه به عنوان نمونه استفاده شود.

نمونه‌های مورد بررسی در این تحقیق شامل ۱۸ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که در دو گروه طبقه‌بندی شده‌اند: گروه اول شامل ۸ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که بعد از انقلاب اسلامی بین سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ حداقل ۵۱ درصد سهام‌شان به بخش خصوصی واگذار شده است. به دلیل محدودیت این نوع شرکت‌ها، نمونه بر جامعه منطبق است.

گروه دوم شامل ۱۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که بعد از انقلاب اسلامی بین سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ حداقل ۵۱ درصد سهامشان به بخش عمومی واگذار شده است. نمونه‌های مورد استفاده به شرح نگاره شماره (۳) است.

نگاره ۳. فهرست شرکت‌های مورد بررسی در تحقیق

سال واگذاری	صنعت	شرکت‌های گروه اول (واگذار شده به بخش خصوصی)
۷۸	کانی‌های فلزی	شرکت معادن بافق
۷۳	نساجی	شرکت بافت آزادی
۷۲	موادشیمیایی	شرکت بین‌المللی پارس
۷۳	رادیو و تلویزیون	شرکت صنعتی پیام
۷۱	فلزات	شرکت نورد آلومینیوم
۷۴	ماشین‌آلات و تجهیزات	شرکت جنرال
۷۴	ماشین‌آلات و تجهیزات	شرکت فیروزا
۷۰	فلزی فابریکی	شرکت جام دارو
سال واگذاری	صنعت	شرکت‌های گروه دوم (واگذار شده به بخش عمومی)
۷۰	نساجی	شرکت ایران پوپلین
۷۵	نساجی	شرکت نقش ایران
۷۸	کاغذ	شرکت کارتن البرز
۷۱	رادیو و تلویزیون	شرکت پارس الکترونیک
۷۱	مواد شیمیایی	شرکت داروسازی رازک
۷۰	ماشین‌آلات و تجهیزات	شرکت پمپ‌سازی ایران
۷۰	موادشیمیایی	شرکت کیمیدارو
۷۰	موادشیمیایی	شرکت داروسازی جابربن حیان
۷۰	ماشین‌آلات و تجهیزات	شرکت کمپرسورسازی تبریز
۷۹	محصولات فلزی	شرکت پارس قوطی

متغیرهای تحقیق

به منظور بررسی عملکرد شرکت‌ها، فعالیت سه سال قبل و بعد از واگذاری شرکت‌های منتخب مورد مطالعه قرار گرفت.

متغیر مستقل تحقیق نوع مالکیت شرکت است که سه نوع مالکیت دولتی، خصوصی و عمومی تقسیم شده است. متغیر وابسته تحقیق، عملکرد شرکت است. عملکرد شرکت با تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی ارزیابی می‌شود. در تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی، از نسبت‌های نقدینگی از جمله؛ نسبت جاری و نسبت آنی، از نسبت‌های فعالیت؛ گردش موجودی کالا، نسبت گردش دارایی ثابت و نسبت گردش مجموع دارایی‌ها، از نسبت‌های اهرم مالی؛ از نسبت بدهی و از نسبت‌های سودآوری؛ نسبت بازده مجموع دارایی‌ها (ROA)، نسبت بازده حقوق صاحبان سهام عادی (ROE)، نسبت سود عملیاتی به فروش، سود قبل از کسرمالیات، حاشیه سود ناخالص، حاشیه سود خالص و بازده کل سهام استفاده شده است.

فنون بررسی فرضیه‌ها

برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است. آزمون مورد استفاده برای دو فرضیه اول مشابه است. آزمون t استیودنت، آزمون پارامتری است و برای استفاده از آن فرض بر آن است که داده‌ها از یک جمعیت با توزیع نرمال برخوردارند. اما در آزمون ویلکاکسون^۱ نحوه توزیع جمعیت تاثیری ندارد. از آنجایی که داده‌های مورد بررسی از توزیع نرمال برخوردار نیستند از آزمون ویلکاکسون که به نحوه توزیع جمعیت حساسیتی ندارد، استفاده شده است. در نتیجه همتای ناپارامتری آزمون t استیودنت یعنی آزمون ویلکاکسون قابل اعتمادتر است.

برای آزمون فرضیه چهارم نیز چون فرض نرمال بودن داده‌ها خدشه‌دار است، بنابراین به آزمون t استیودنت اعتماد کامل نمی‌توان کرد، و در اینجا از آزمون من ویتنی^۲ استفاده شده است.

اما برای نتیجه‌گیری در این تحقیق به نظر می‌رسد که این دو آزمون در کنار آزمون t استیودنت می‌توانند نتایج دقیق‌تری ارائه کنند.

1. Wilcoxon

2. Mann - Wittney

یافته‌های پژوهش

برای بررسی فرضیه اول پژوهش از آزمون مقایسه میانگین دو جامعه استفاده شده است. به منظور آزمون فرضیه یادشده، عملکرد سه سال قبل و بعد از واگذاری ۸ شرکت دولتی واگذار شده به بخش خصوصی مورد بررسی و مقایسه قرار گرفت و نتایج حاصل از آزمون نشان می‌دهد که در تمامی عوامل مورد بررسی $p\text{-value} > 0/05$ است. (نگاره شماره ۴)

نتیجه بیان‌گر آن است که در سطح اطمینان ۹۵٪ میان عوامل آزمون شده، از جمله نسبت جاری، آنی، گردش موجودی کالا، گردش دارایی ثابت، گردش مجموع دارایی‌ها، نسبت اهرمی، نسبت‌های سودآوری و بازده کل سهام عادی شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی قبل و بعد از واگذاری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

برای آزمون فرضیه دوم پژوهش همان‌طور که پیشتر گفته شد، میانگین عملکرد سه سال قبل و بعد از واگذاری ۱۰ شرکت دولتی واگذار شده به بخش عمومی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج به دست آمده از آزمون ویلکاکسون در تمامی عوامل مورد بررسی، از جمله نسبت جاری، آنی، گردش موجودی کالا، گردش دارایی ثابت، گردش مجموع دارایی‌ها، نسبت اهرمی، نسبت‌های سودآوری و بازده کل سهام عادی شرکت‌های واگذار شده $P\text{-Value} > 0/05$ است. (نگاره شماره ۵) این نتیجه بیان‌گر آن است که در سطح اطمینان ۹۵٪ میان عوامل آزمون شده شرکت‌های واگذار شده به بخش عمومی در قبل و بعد از واگذاری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

برای آزمون فرضیه سوم پژوهش میانگین متغیرهای مورد بررسی در دوره پس از واگذاری برای ۸ شرکت دولتی واگذار شده به بخش خصوصی با ۱۰ شرکت دولتی واگذار شده به بخش عمومی مقایسه شده است.

برای این منظور آزمون ناپارامتری من-ویتنی مورد استفاده قرار گرفت. نتایج به دست آمده از آزمون در تمامی عوامل مورد بررسی $P\text{-Value} > 0/05$ را نشان می‌دهد. (نگاره شماره ۶)

نتایج به دست آمده از آزمون بیان‌گر آن است که در سطح اطمینان ۹۵٪ میان عوامل آزمون شده، از جمله نسبت جاری، آنی، گردش موجودی کالا، گردش دارایی ثابت، گردش مجموع دارایی‌ها، نسبت اهرمی، نسبت‌های سودآوری و بازده کل سهام عادی شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی و عمومی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

نگاره ۴. نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول

متغیر	معادلات باقی		بافت آزادی		بین المللی پارس		صنعتی پیام		نورد آلوئیتیم		جزال		فیروزا		جام دارو	
	p-value	Z	p-value	Z	p-value	Z	p-value	Z	p-value	Z	p-value	Z	p-value	Z	p-value	Z
A1	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۰/۳۵۳	۰/۵۹۳	۰/۳۵۳	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴
A۲	۱	۰	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰	۰	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴
A۳	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۰/۲۲۲	۰	۱	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹
A۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۰/۵۳۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵
A۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۱	۰	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۵۹۳	-۱/۰۶۹
A۶	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰	۰	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴
A۷	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۰/۵۳۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰	۰
A۸	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴
A۹	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰	۱	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰	۰
A۱۰	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۵۹۳	۰/۵۳۵	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۰/۵۳۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰	۰
A۱۱	۱	۰	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰	۰
A۱۲	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۷۸۵	-۱/۰۶۹	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵	۰	۱	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۵۹۳	-۰/۵۳۵
A۱۳	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰	۱	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴	۰/۱۰۹	-۱/۶۰۴

نگاره ۵. نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم

متغیر	ایران بومیان	تفش ایران	کارکن البرز	پارس الکتریک	داروسازی رازک	پهپ سازی ایران	کیمیاوو	جایزین چنان	کبیر سوسازی تبریز	پارس فوطی
A1	p-value -۱/۰۶۹	Z -۱/۳۰۴	p-value -۱/۳۰۴	p-value ۱	Z -۰/۵۳۵	p-value -۱/۳۰۴	p-value -۱/۰۶۹	Z -۱/۳۰۴	p-value -۱/۳۰۴	Z -۱/۳۰۴
A۲	۰	۱	۱	۰	۰/۵۹۳	۰/۷۸۵	۰/۷۸۵	۰/۷۸۵	۰/۷۸۵	۰/۷۸۵
A۳	-۱/۰۶۹	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۰۶۹	-۱/۰۶۹	-۱/۰۶۹	-۱/۰۶۹	-۱/۰۶۹	-۱/۰۶۹
A۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۵	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۶	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۷	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۸	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۹	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
A۱۰	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۱۱	-۱/۰۶۹	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
A۱۲	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴
A۱۳	-۱/۰۶۹	-۱/۳۲۲	-۱/۰۶۹	-۱/۳۲۲	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۰۴	-۱/۳۲۲	-۱/۳۲۲

نگاره ۶: نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم

متغیرها	u-man witney	Z	P-value
A۱: نسبت جاری	۲۹۰۰۰	-۰/۹۷۷	۰/۳۲۸
A۲: نسبت آنی	۳۹۰۰۰	-۰/۰۸۹	۰/۹۲۹
A۳: گردش موجودی کالا	۲۴۰۰۰	-۱/۴۲۲	۰/۱۵۵
A۴: گردش دارایی ثابت	۲۰۰۰۰	-۱/۷۷۷	۰/۰۷۶
A۵: گردش مجموع دارایی	۱۳۰۰۰	-۲/۳۹۹	۰/۰۱۶
A۶: نسبت بدهی	۳۲۰۰۰	-۰/۷۱۱	۰/۴۷۷
A۷: بازده مجموع دارایی	۲۸۰۰۰	-۱/۰۶۶	۰/۲۸۶
A۸: بازه ارزش ویژه	۲۵۰۰۰	-۱/۳۳۳	۰/۱۸۳
A۹: سود قبل از کسر مالیات به فروش	۲۴۰۰۰	-۱/۴۲۲	۰/۱۵۵
A۱۰: سود عملیاتی به فروش	۲۷۰۰۰	-۱/۱۵۵	۰/۲۴۸
A۱۱: حاشیه سود ناخالص	۲۵۰۰۰	-۱/۳۳۳	۰/۱۸۳
A۱۲: حاشیه سود خالص	۲۵۰۰۰	-۱/۳۳۳	۰/۱۸۳
A۱۳: بازده کل سهام عادی	۲۴۰۰۰	-۱/۴۲۲	۰/۱۵۵

نتیجه گیری

بررسی نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های تحقیق بیان گر این مطلب است که اولاً بین عملکرد شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی و عمومی در قبل و بعد از واگذاری تفاوت معنی داری مشاهده نمی‌شود، یا به عبارت دیگر بعد از خصوصی سازی، بهبود عملکرد معنی داری در عملکرد شرکت‌ها مشاهده نشده است. ثانیاً مالکیت‌های متفاوت خصوصی و یا عمومی در دوره پس از واگذاری بر روی عملکرد شرکت‌ها اثر ندارد، به عبارت دیگر بین نوع مالکیت پس از خصوصی سازی و بهبود عملکرد رابطه معنی دار وجود ندارد.

پیشنهادها

با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها، به منظور بهبود عملکرد واحدهای اقتصادی بعد از خصوصی سازی، به عبارت دیگر موفقیت خصوصی سازی پیشنهاد می‌شود:

۱. در جریان خصوصی سازی، دولت باید در خلال و پس از برنامه خصوصی سازی نقشی بسیار اساسی ایفا کند، از خریداران احتمالی خواسته شود که برنامه کار خود را با ذکر

- جزئیات تهیه کنند سپس برنامه‌ها توسط دولت تنظیم و جهت‌دهی شود و در صورت عدم اجرای تعهدات، در قرارداد جریمه معقولی منظور شود.
۲. هدف از فروش و یا واگذاری باید آشکارا توسط دولت مطرح شود. خصوصی‌سازی در سطح ملی باید با اتکا به اهداف راهبردی آغاز شود. زیرا بسیاری از طرح‌ها به علت فقدان اهداف راهبردی مشخص، قابل پیگیری و قابل ارزیابی، یا متوقف می‌شوند و یا از مسیر اصلی خود خارج می‌شوند.
۳. خصوصی‌سازی و انتقال مالکیت و مدیریت منابع دولتی به بخش خصوصی مستلزم رعایت یکسری مقدمات و پیش‌نیازها است. به عبارت دیگر خصوصی‌سازی باید با سایر اصلاحات اقتصادی همراه باشد.
۴. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد، خصوصی‌سازی باید از صنایع غیرکلیدی آغاز و تدریجی و آرام اجرا شود و نباید دقت فدای سرعت در واگذاری شود. گاهی هم لازم است که واگذاری در دو یا چند مرحله انجام پذیرد و قبل از واگذاری، شرکت‌ها آماده‌سازی شوند که شامل مراحل متعدد آماده‌سازی مالی، حقوقی، سیاسی و اداری است.
۵. در انتقال واحدهای تولیدی به بخش خصوصی افزون بر مالکیت، به مدیریت واحد نیز توجه شود. در حقیقت انتقال مالکیت بدون مدیریت صحیح، کاری بیهوده است.
۶. اجرای موفق برنامه خصوصی‌سازی، مستلزم توجه دقیق به تقویت سازوکار بازار پول و سرمایه و انجام اصلاحات و جلب سرمایه‌گذاری خارجی با اصلاح قوانین مربوط است.
۷. با توجه به عملکرد بهتر بخش عمومی نسبت به بخش خصوصی در اداره شرکت‌های واگذار شده، به‌رغم این که تفاوت معنی‌دار بین عملکرد آن‌ها مشاهده نمی‌شود، پیشنهاد می‌شود که ابتدا شرکت‌ها به بخش عمومی واگذار شود، با این هدف که بعد از آماده‌سازی در نهایت به بخش خصوصی منتقل شود.

منابع

۱. آخوندی، عباس (۱۳۸۲). " مبانی نظری خصوصی سازی از منظر رابطه دولت - بازار " مجله سرمایه، نشریه بررسیهای مالی و سرمایه گذاری، ش ۳، تهران
۲. طباطبائی، سید محمدرضا. " رهنمودهای کلی بانک جهانی در مورد خصوصی سازی " مجله صنعت روز، ش ۱۵، تهران
۳. عبیری، غلامحسین (۱۳۷۹). آزادسازی نظریه ها، روش ها و کاربردها، تهران، انتشارات موسسه فرهنگی هنری ثمین نوین
۴. کمیجانی، اکبر (۱۳۸۲). ارزیابی عملکرد سیاست خصوصی سازی در ایران، تهران، انتشارات معاونت امور اقتصادی و دارایی
۵. گزارش عملکرد سازمان خصوصی سازی در سال ۱۳۸۳ با رویکرد واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت، سازمان خصوصی ساری، ۱۳۸۴
۶. گزارش سازمان خصوصی سازی، « بررسی فرآیند خصوصی سازی»، ۱۳۸۱
۷. متوسلی، محمود (۱۳۷۳). خصوصی سازی یا ترکیب مطلوب دولت و بازار، تهران، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
۸. مدرس، احمد (۱۳۷۸). مدیریت مالی، تهران شرکت چاپ و نشر بازرگانی
9. Barberies, n. Boycho, M. Shleifer, A. Tsukanova, n. (1996). " How Does Privatization Work? Evidence from Russian shops", *Journal of Political Economy*
10. Boubakri, N. Cosset, J. (1998). " The Financial and Operating Performance of Newly- privatized Firms: Evidence from Developing Countries" , *Journal of Finance*
11. Earle, J. s, (1998). " Post- Privatization Ownership Structure and Productivity in Russian Industrial Enterprises" *Site Working paper*, No127. Stockhoim School of Economics.

12. Kocenda, E, Svejnar, J. (2002). " The Effects of Ownership Form and Concentration on Firm Performance after Large- scale Privatization" , *William Davidson Institute Working paper*, No 471
13. Loizos, Heracleous, (1999) "Privatization, Global trends and implications of the Singapore", *The International Journal Of Public Sector Management*, No.5, Vol.12
14. Omran, M. (2003). "Performance consequences of Privatizing Egyptian state- owned enterprises: The Effect of post-privatization ownership structure on firm Performance", *Arab Academy for science & Technology*, Egypt